

УДК 373.3.015.31:613

Альона Вітченко

ORCID 0000-0003-0318-4880

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: www.alzar89@gmail.com

Людмила Лисенко

ORCID 0000-0002-3629-3840

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: lllysenkol@gmail.com

Олена Воєділова

ORCID 0000-0003-0771-8325

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: voiedilovaid@gmail.com

АНАЛІЗ СФОРМОВАНOSTІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ЗДОРОВ'Я ОТОЧУЮЧИХ

У статті наведено аналіз сформованості ціннісного ставлення дітей молодшого шкільного віку до власного здоров'я та здоров'я оточуючих та наведено шляхи вирішення даної проблеми в закладах загальної середньої освіти.

Мета роботи – визначити рівень сформованості ціннісного ставлення дітей молодшого шкільного віку до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Методологічною основою дослідження є теорії та концепції: цінностей (С. Анісімов, М. Бахтін, А. Гусейнов, О. Дробницький, С. Шалютін); формування системи цінностей у дітей, підлітків і молоді (М. Каган, Д. Леонт'єв, О. Сухомлинська та інші)

Наукова новизна, полягає в тому, що визначено рівень сформованості ціннісного ставлення дітей молодшого шкільного віку до власного здоров'я та здоров'я оточуючих та визначено шляхи його формування.

Висновки. На основі аналізу результатів дослідження виявлено, що діти молодшого шкільного віку загалом мають середній рівень сформованості ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих. Аналізуючи окремо кожен з компонентів (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, поведінково-діяльнісний) ціннісного ставлення до здоров'я дітей молодшого шкільного віку, ми прослідковуємо тенденцію до частково сформованих та недостатньо сформованих результатів. Для покращення даного показника доречним є створення в закладах загальної середньої освіти системи стимулювання здоров'язбережувальної діяльності учнів. Окрім цього, частина педагогічних впливів в закладах загальної середньої освіти має бути спрямована на формування саме аксіологічних орієнтирів здорового способу життя та позитивної мотивації до занять фізичними вправами. Саме створення установки на свідоме збереження та зміцнення власного здоров'я та здоров'я оточуючих надасть цій діяльності ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: здоров'я, ціннісні ставлення, діти молодшого шкільного віку.

Постановка проблеми. Актуальність роботи. Сучасний світ є досить складним і мінливим. Дитині недостатньо отримати лише знання, важливо навчитися користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [1].

Нажаль, більшість дітей молодшого шкільного віку характеризується низьким рівнем фундаментальних знань щодо раціонального формування, збереження та зміцнення власного здоров'я впродовж всього життя. Натомість вимоги сьогодення ставлять перед сучасною школою завдання

виховати покоління дітей здатних ціннісно та свідомо ставитись до свого здоров'я та здоров'я оточуючих.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні проблемою ціннісного ставлення до власного здоров'я переймаються філософи, педагоги, соціологи, психологи, розглядаючи її в різних аспектах. Т. Андриященко, В. Горашук, у своїх наукових доробках висвітлюють питання формування культури здоров'я та ціннісного ставлення до здоров'я на методологічному, теоретичному та практичному рівнях. Натомість М. Безруких, Б. Брозовська, М. Соколовська акцентують увагу на соціально-педагогічних чинниках, що впливають на стан здоов'я та сприяють формуванню ціннісного ставлення до здоров'я. Валеологічні основи формування культури здоров'я особистості висвітлювали В. Ананьєв, Г. Апанасенко, Р. Баєвський, О. Єжова, О. Яременко та ін. Означена проблема також широко висвітлюється в працях зарубіжних дослідників: М. Баргер, Т. Вільємс, Р. Волша та інших.

Проте, аналіз наукових досліджень і шкільна практика переконують, що ціннісне ставлення власного здоров'я та здоров'я оточуючих не стало пріоритетним у системі цінностей і взаємовідносин, тому питання дослідження даного феномену потребує доопрацювання.

Мета дослідження – визначити рівень сформованості ціннісного ставлення дітей молодшого шкільного віку до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Методологічною основою дослідження є теорії та концепції: цінностей (С. Анісімов, М. Бахтін, А. Гусейнов, О. Дробницький, С. Шалютін); формування системи цінностей у дітей, підлітків і молоді (М. Каган, Д. Леонтєв, О. Сухомлинська та інші).

Наукова новизна, полягає в тому, що визначено рівень сформованості ціннісного ставлення дітей молодшого шкільного віку до власного здоров'я та здоров'я оточуючих та визначено шляхи його формування.

Результати дослідження. У психолого-педагогічній літературі існують різні трактування поняття «цінність». Як зазначають І. Бех, С. Лапаєнко, І. Поташнюк, ціннісне виховання значно підвищує ефективність виховної роботи школи оскільки цінності стають виховним фактором завдяки тому, що перетворюються у внутрішні мотиви поведінки особистості. В. Бобрицька виокремлює сутнісні характеристики даного поняття як складника мотиваційної сфери особистості, цінність є те, що задовольняє інтереси й потреби особистості.

У працях Т. Белинської, Р. Березовської, Г. Нікіфорова поняття «ціннісне ставлення» до здоров'я розуміється як внутрішній механізм регуляції поведінки, що ґрунтується на високій суб'єктивній значущості здоров'я та його усвідомленні як передумови реалізації життєвих завдань, а також супроводжується прагненням до його збереження та зміцнення.

Психологи І. Бех, С. Кулачківська, С. Ладивір, Т. Піроженко та ін. досліджують взаємозв'язок категорії «цінність» із процесом розвитку, життєдіяльності та поведінки особистості. Т. Бутківська, М. Головатий, А. Ручка, представники соціології, тлумачать цінність як інструмент взаємозв'язку між інтересами, потребами, світоглядом особистості та її діяльністю.

На думку О. Матвієнко, Н. Лещенко, змістові характеристики аксіокатегорій обумовлюються внутрішніми властивостями їхніх носіїв, їхньою мотиваційною сферою. Тож ціннісні орієнтації особистості трактуються як система її ставлень до світу, інших людей та самої себе.

Сучасні дослідники К. Абульханова-Славська, О. Асмолов, О. Леонтєва, А. Маслоу, В. М'ясищев, С. Рубінштейн та ін. зробили значний внесок у розкриття дефініції «ціннісне ставлення», дослідивши механізм та структуру формування ставлень і мотивацій особистості.

У педагогічних працях Е. Вільчковського, Н. Денисенко, О. Дубогай проблема ціннісного ставлення до власного здоров'я розглядається в контексті підвищення ефективності системи фізичного виховання.

У роботі О. Масалової ставлення до здоров'я визначається як системне і динамічне особистісне утворення, що зумовлене певним рівнем спеціальних знань, наявністю соціально-духовних цінностей, накопичених внаслідок освіти та самоосвіти, виховання й самовиховання, мотиваційно-ціннісної орієнтації, які мають втілення у практичній життєдіяльності.

У роботах І. Журавльової ставлення до здоров'я визначається як оцінка власного здоров'я на основі знань, що має особистість, усвідомлення значення здоров'я, а також дії, що спрямовані на зміни стану здоров'я.

Процес формування ціннісного ставлення дітей молодшого шкільного віку до власного здоров'я та здоров'я оточуючих надзвичайно складний та залежить від багатьох факторів і визначається комплексом показників.

О. Матвієнко, Д. Мороз як інтегративну властивість особистості ціннісне ставлення до здоров'я структурують на когнітивний, ціннісно-мотиваційний та діяльнісно-поведінковий компоненти. Кожному з них відповідають такі критерії: знання, ціннісні орієнтації, вчинки, що впливають на здоров'я людини.

Формування будь-якого психічного утворення вимагає певних знань, що усвідомлені особистістю. Тільки спираючись на знання, можна здійснювати вплив на ціннісно-мотиваційний, а значить і на поведінково-діяльнісний компоненти ставлення до здоров'я, проводити дієву здоров'яформувальну діяльність у навчальних закладах. Для когнітивного компонента ціннісного ставлення до здоров'я властивим є сукупність знань про складові здоров'я (фізичне, психічне, соціальне й духовне здоров'я особистості) і здоров'я в цілому, організм людини, фактори, які впливають на самопочуття та здоров'я людини (як позитивно, так і негативно), про елементи здорового способу життя,

уміння застосовувати ці знання в процесі своєї життєдіяльності, сформованість чи відсутність пізнавального інтересу до проблем здоров'я, адекватність самооцінки здоров'я на основі тих уявлень і знань, які має учень [4].

Для якісної організації й управління процесом формування ціннісного ставлення дітей молодшого шкільного віку до власного здоров'я виникає необхідність у проведенні діагностики рівнів сформованості ціннісного ставлення до власного здоров'я. У сучасній психолого-педагогічній літературі ми знайшли велику кількість методик дослідження даного феномену, наприклад: опитувальник «Ставлення до здоров'я» Р. Березовської, «Індекс ставлення до здоров'я» С. Дерябо та В. Явіна.

З метою визначення ціннісного ставлення дітей молодшого шкільного віку до власного здоров'я ми провели анкетування за модифікованої системою з визначення інтегральної оцінки рівнів сформованості ціннісного ставлення до здоров'я за методикою О. Єжової [3].

Середнє значення індексу ціннісного ставлення до власного здоров'я у дівчат молодшого шкільного віку становить $0,44 \pm 0,01$ ум. од., хлопців – $0,39 \pm 0,01$ ум. од., що відповідає нижче середньому рівню (табл. 1).

Таблиця 1

Статистичні значення показника інтегральної оцінки ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей молодшого шкільного віку, n=300

Статистичний показник	Дівчата (n=175)	Рівень	Хлопці (n=125)	Рівень
\bar{x}	0,44	Нижче середнього	0,39	Нижче середнього
Sx	0,01		0,01	
S	0,12		0,11	
V	27,7		28,2	

Аналізуючи отримані дані (рис. 1), ми можемо спостерігати, що діти молодшого шкільного віку мають середній рівень (39 % дівчат та 38,4 % хлопців) сформованості ціннісного ставлення до здоров'я, нижче середнього рівня (37,6 % дівчат та 35,2 % хлопців), низького (16 % дівчат і 18 % хлопців) та вище середнього (7,4 % дівчат, 8,4% хлопців).

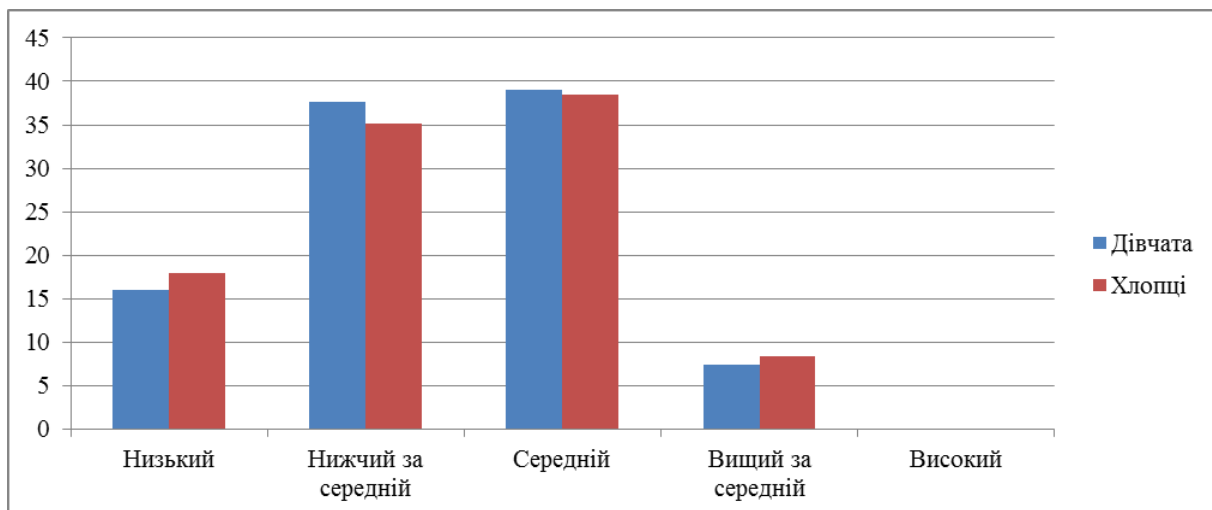

Рис. 1. Рівень сформованості ціннісного ставлення дітей молодшого шкільного віку до здоров'я

Якщо брати до уваги окремо кожен із компонентів ціннісного ставлення до здоров'я дітей молодшого шкільного віку, то ми можемо прослідкувати тенденцію до частково сформованих та недостатньо сформованих результатів. Такі низькі показники свідчать про недостатній сформований у дітей рівень знань про основні складові здоров'я. Формування в дітей ціннісного ставлення до власного здоров'я вимагає певних знань, що усвідомлюються особистістю.

Аналіз анкет на визначення рівня сформованості показників когнітивного компоненту ціннісного ставлення до здоров'я, дозволив виявити, що об'єктивні дані здоров'я дітей молодшого шкільного віку не співпадають з його самооцінкою. Це свідчить про те, що діти не вміють оцінювати стан свого здоров'я. Натомість, аналізуючи показник критерію, інтерес до проблеми здоров'я,

прослідковується стабільне зацікавлення дітей проблемою збереження здоров'я. Це свідчить про те, що діти хочуть бути здоровими, але їм не вистачає знань у цій області щодо вміння застосовувати ці знання в процесі життєдіяльності. Ці припущення підтвердили результати анкетування ціннісно-мотиваційного компонента в показнику потреби до збереження й зміцнення власного здоров'я. 80 % опитаних респондентів мають потребу в становленні ієрархії життєвих цінностей, мотивів, що будуть формувати здоровий спосіб життя та діяльність щодо збереження й зміцнення здоров'я.

У досліджуваній групі дітей молодшого шкільного віку було зафіксовано систематичне дотримання норм і правил відповідальної поведінки за своє здоров'я та здоров'я оточуючих. Із 300 опитаних учнів молодшого шкільного віку було виявлено 10 учнів, які вже спробували алкогольні напої та цигарки. Це свідчить про те, що вже в такому віці діти мають низький рівень відповідальності за власну поведінку щодо здоров'язбереження.

Спираючись на знання, ми можемо здійснювати вплив на ціннісно-мотиваційний, а значить і на поведінково-діяльнісний компоненти ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, проводити дієву здоров'язбережувальну діяльність у навчальних закладах.

Отже, аналізуючи результати анкетування можна зробити висновок, що більшість дітей мають середній рівень формування ціннісного ставлення до власного здоров'я. На нашу думку, для покращення цього показника необхідно формувати у дитини стійку мотивацію на здоров'я. Як зазначає О. Леонт'єв, стимулювання сприяє перетворенню зовнішнього фактору впливу на внутрішні спонукування особистості, спрацьовує психологічний механізм перетворення уявних мотивів у реально діючі.

Згідно з психологічними уявленнями про механізм утворення мотивації, на нашу думку, доречним буде створення в навчальному закладі системи стимулювання здоров'язбережувальної діяльності учнів.

Враховуючи доволі низькі показники ціннісного ставлення дітей до здоров'я, передбачаємо, що в закладах загальної середньої освіти значна частина педагогічних впливів має бути спрямована на формування аксіологічних орієнтирів здорового способу життя та позитивної мотивації дітей до занять фізичними вправами. Для того щоб вести здоровий спосіб життя, необхідно створити у дітей установку на свідоме збереження й зміцнення власного здоров'я і здоров'я інших людей й надати цій діяльності ціннісної орієнтації [2].

Висновки. Отже, на основі аналізу результатів дослідження виявлено, що діти молодшого шкільного віку загалом мають середній рівень сформованості ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих. Аналізуючи окремо кожен з компонентів (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, поведінково-діяльнісний) ціннісного ставлення до здоров'я дітей молодшого шкільного віку, ми прослідковуємо тенденцію до частково сформованих та недостатньо сформованих результатів. Для покращення даного показника доречним є створення в закладах загальної середньої освіти системи стимулювання здоров'язбережувальної діяльності учнів. Окрім цього, частина педагогічних впливів закладів загальної середньої освіти має бути спрямована на формування саме аксіологічних орієнтирів здорового способу життя та позитивної мотивації до занять фізичними вправами. Саме створення установки на свідоме збереження та зміцнення власного здоров'я та здоров'я оточуючих надасть цій діяльності ціннісних орієнтацій.

References

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnyk dlja vchytelja. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
Bibik, N. M. (2017) *Nova ukrajinsjka shkola: poradnyk dlja vchytelja* [New Ukrainian School: Teacher Advisor]. Kyiv, Ukraine: TOV «Vydavnychyj dim «Plejady» [in Ukrainian].
2. Вітченко А.М. Інтегрована технологія формування здоров'язбережувальної компетентності дітей молодшого шкільного віку в процесі фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02 / Чернігів: НУЧК імені Т.Г.Шевченка. 2021. 24 с.
Vitchenko A.M. (2021) *Intehrovana tekhnolohiia formuvannia zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti ditei molodshoho shkilnogo viku v protsesi fizychnoho vykhovannia* [Integrated technology of formation of health-preserving competence of children of primary school age in the process of physical education] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. Nauk: 13.00.02 / Chernihiv: NUChK imeni T.H. Shevchenka [in Ukrainian].
3. Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія. Суми, 2011. 412 с.
Yezhova, O. O. (2011). *Formuvannia tsinnisnogo stavlennia do zdorovia v uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv* [Formation of valuable attitude to health among students of vocational and technical educational institutions]. Sumy [in Ukrainian].
4. Матвієнко О. В., Мороз Д. В. Ціннісне ставлення до здоров'я як педагогічна категорія. *Молодий вчений*. № 1(1). 2018. С. 348–353.
Matviienko, O. V., & Moroz, D. V. (2018) Tsinnisne stavlennia do zdorovia yak pedahohichna katehoriia [Valuable attitude to health as a pedagogical category]. *Molodyi vchenyi*, 1, 348–353 [in Ukrainian].

Alyona Vitchenko

ORCID 0000-0003-0318-4880

PhD in Pedagogical Sciences,
Lecturer of the Department of Pedagogy,
Psychology and Methods of Physical Education,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: www.alzar89@gmail.com

Lyudmila Lysenko

ORCID 0000-0002-3629-3840

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Pedagogy, Psychology
and Methods of Physical Education,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: llysenkol@gmail.com

Olena Voiedilova

ORCID 0000-0003-0771-8325

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Pedagogy,
Psychology and Methods of Physical Education,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: voiedilovaid@gmail.com

ANALYSIS OF THE FORMATION OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN'S VALUE ATTITUDE TO THEIR OWN HEALTH AND THE HEALTH OF OTHERS

The article analyses the formation of primary school children's value attitudes towards their own health and the health of others and suggests ways to solve this problem in general secondary education institutions.

The purpose of the study is to determine the level of formation of primary school children's value attitude to their own health and the health of others.

The methodological basis of the study is the theories and concepts of: values (S. Anisimov, M. Bakhtin, A. Huseynov, O. Drobnytsky, S. Shalyutin); formation of a system of values in children, adolescents and youth (M. Kagan, D. Leontiev, O. Sukhomlynska and others).

The scientific novelty is that the level of formation of the value attitude of primary school children to their own health and the health of others is determined and the ways of its formation are identified.

Conclusions. Based on the analysis of the study results, it was found that primary school children generally have an average level of formation of value attitudes towards their own health and the health of others. Analysing each of the components (cognitive, value-motivational, behavioural and activity) of primary school children's value attitude to health, we can see a tendency towards partially formed and insufficiently formed results. In order to improve this indicator, it is appropriate to create a system of stimulating students' health-saving activities in general secondary education institutions. In addition, part of the pedagogical influence in general secondary education should be aimed at forming axiological guidelines for a healthy lifestyle and positive motivation to exercise. It is the creation of an attitude to consciously preserve and strengthen one's own health and the health of others that will give this activity value orientations.

Keywords: health, value attitudes, primary school children.

Стаття надійшла до редакції: 25.03.2023

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор **Жара Г.І.**